

DOI 10.57589/srl.v70i1.4003

UDK 091=16(497.2)"09/10"

Vanda Babič

vanda.babic@ff.uni-lj.si

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

CERKVENOSLOVANSKA OSTALINA NA SLOVENSKEM –  
*POVEST O VOJŠČAKU V SUPRASELJSKEM ZBORNIKU IN IZMARAGDU*

Avtorica se v članku osredotoča na predstavitev besedila *Povest o vojščaku* iz ljubljanskega dela *Supraseljskega zbornika*, najboljšejšega starocerkvenoslovenskega cirilskega spomenika iz 10.–11. stoletja. Besedilo je nepopolno, ohranjeni sta zgolj zadnji dve strani, zato je celotna vsebina, sicer kulturološko bogate in domišljijsko pestre zgodbe, predstavljena vzporedno v besedilu, zapisanem v ruskem npravstveno-poučnem zborniku *Izmaragd* iz začetka 16. stoletja.

**Ključne besede:** *Supraseljski* ali *Retkov zbornik*, menologij, panegirik, žitja pravoslavnih svetnikov, pridige Janeza Zlatousta, *Izmaragd*, ruski npravstveno-poučni zbornik (14.–17. stol.)

The article focuses on the text “Povest o vojščaku” (A Tale of a Soldier), included in the Ljubljana part of the *Codex Suprasliensis*, the largest and most comprehensive Old Church Slavonic Cyrillic monument from the 10<sup>th</sup> to the 11<sup>th</sup> centuries. This text, however, is incomplete; only the last two pages have been preserved. For this reason, the tale in full, which is otherwise culturally rich and imaginative, is presented in the article in parallel to the incomplete text, presented as it was written in the 16<sup>th</sup> century Russian moral-educational collection of texts called *Izmaragd*.

**Keywords:** *Codex Suprasliensis* (*Codex of Retko*), menologion, panegyric, lives of Orthodox saints, homilies by John Chrysostom, *Izmaragd*, a Russian moral-educational compilation work (14th–17th centuries)

Med kanonskimi starocerkvenoslovenskimi spomeniki zavzema *Supraseljski zbornik* (*Codex Suprasliensis*) posebno mesto. Je najboljšejši starocerkvenoslovenski cirilski spomenik iz 10.–11. stoletja (v celoti obsega 285 listov, kar skupaj tvori 37 zvezkov/sešitkov oz. XXXVII kvaternijev,<sup>1</sup> nima pa začetka, niti konca). Vsebinsko je bogat in pester, tematsko pa zaokrožen v dva dela, t. i. *menologij* (cerkvena berila za posamezne mesece v letu z žitji svetnikov pravoslavne cerkve; v *Supraseljskem zborniku* za mesec marec) in t. i. *panegirik* (homilije, tj. pridige, za postni in velikonočni čas). V zborniku je skupno 48 besedil, od tega je 24 žitij, 22 homilij (večinoma Janeza Zlatousta) ter po ena pohvala in molitev. O veličini in pomembnosti spomenika priča že sam podatek, da je od 20. septembra 2007 vpisan na Unescov seznam *Spomini sveta*, kot svojevrsten poklon bogati tradiciji slovanskega slovstva v obeh slovanskih pisavah – glagolici in cirilici. Na svoji poti od odkritja leta 1823 na Poljskem, s popotovanjem po Evropi, Kopitarjevim prepisom (1839–1840), s tremi znanstvenimi izdajami (prvo 1851 na

---

<sup>1</sup> *Kvaternij* (lat. *quaterniō*) – pola papirja v četverki, tj. *štirje* skupaj prepognjeni listi = *osem* v zvezek vpetih listov.

Dunaju, drugo 1904 v Sankt Peterburgu in sodobno 1982 v Sofiji) pa vse do dokončne razdelitve in hrambe rokopisa v treh evropskih nacionalnih knjižnicah je *Supraseljski kodeks* slovanske narode svojevrstno in neminljivo povezal med seboj. Z zgodovino spomenika so neposredno povezane kar štiri slovanske države:

- Bolgarija: čeprav je prva vest o najdbi tega veličastnega spomenika prišla s Poljske (oz. tedanje Zahodne Rusije), ga jezikovno in paleografsko uvrščamo na bolgarsko jezikovno območje,<sup>2</sup> poleg tega pa je Bolgarska akademija znanosti (BAN) v Sofiji v osemdesetih letih 20. stoletja za nadaljnje raziskave pripravila tretjo, obsežno izdajo spomenika v dveh knjigah z naslovom *Супрасълски или ретков сборник* (1982) – z reprodukcijami vseh strani iz originala, prepisom in pri večini besedil še z grškim izvirnikom [КМЕ III: 777]);
- Poljska: poleg samega odkritja spomenika tej državi pripada največji del spomenika, in sicer zadnji oz. tretji del (151 listov) z 19 sešitki – od XIX. do XXXVII. kvaternija, od katerih samo poslednjemu primanjkuje sedmi list; vsebinsko je varšavski del zbornika (danes v Nacionalni knjižnici [*Biblioteka Narodowa*]) večinoma homiletičen, v njem je osemnajst hvalnic in pridig Janeza Zlatousta, po ena pridiga patriarha Fotija in arhiepiskopa Epifanija ter pet žitij svetnikov);<sup>3</sup>
- Rusija: medtem ko je *Supraseljski zbornik* našel ruski znanstvenik M. K. Bobrovski<sup>4</sup> v pravoslavnem samostanu v Suprašlu,<sup>5</sup> ga je jezikovno, paleografsko in pravo-pisno prvi opisal A. H. Vostokov leta 1825 v reviji *Библиографические листы*;<sup>6</sup> Ruska nacionalna knjižnica (*Российская национальная библиотека*) v Sankt Peterburgu hrani drugi, najmanjši del – 16 listov, tj. dva polna sešitka – XVII. in XVIII. kvaternij – in štiri besedila (dve Zlatoustovi besedi in dve cerkveni berili za 26. in 29. marec);<sup>7</sup> ruskim znanstvenikom velja pripisati še drugo izdajo spomenika Sergeja Severjanova iz leta 1904 (*Супрасльская рукопись. Том I. Памятники старославянского языка. Том II, вып. 1-й. Санктпетербург*);<sup>8</sup>

<sup>2</sup> V celoti ga je napisal samo en zapisovalec – Retko – v prvi polovici 11. stoletja (okoli 1010) v zahodnem delu vzhodne Bolgarije (blizu mesta *Панагюрице*; КМЕ III: 781). Po njem se zbornik imenuje tudi *Retkov zbornik*.

<sup>3</sup> Več o burni usodi varšavskega dela spomenika, njegovem izginotju med varšavsko vstajo in skrivnostni najdbi v ZDA v: Babič 2011: Cerkvonoslovanska ostalina na Slovenskem – Zgodbe, kraji in osebnosti ljubljanskega dela Supraseljskega zbornika (prvi del besedil – do Mučenja sv. Sabina). *SRL* 59/2. 161–78.

<sup>4</sup> *Михаил Кирилович Бобровский* (1784–1848) – ruski slavist in orientalist, eden prvih ruskih raziskovalcev, ki so znanstveno pristopili k preučevanju slovanskih jezikov [КМЕ I: 204–05].

<sup>5</sup> *Monaster Zwiastowania Najświętszej Marii Panny w Supraślu* (ustanovljen leta 1498) – spada k Poljski avtokefalni pravoslavni cerkvi in je danes eden izmed šestih pravoslavnih samostanov na Poljskem.

<sup>6</sup> A. X. Восток: Известие о вновь открытых древних словенских рукописях (о Супрасльской рукописи). *Библиографические листы*. № 14. Sankt-Peterburg, 1825. 189–200. Дополнения и поправки к известию о Супрасльской рукописи XI века. *Библиографические листы*. № 36. Sankt-Peterburg, 1826. 533–37 (И. И. Срезневский, *Филологические наблюдения А. X. Востокова*. Sankt-Peterburg, 1865. 156–67).

<sup>7</sup> Znano je, da je omenjena sešitka leta 1856 od poljskega posestnika Strelbickega odkupil Atanasij F. Byčkov, takratni vodja Rokopisne zbirke Cesarske javne knjižnice, predhodnice današnje Ruske nacionalne knjižnice v Sankt Peterburgu.

<sup>8</sup> Ponatis te kritične izdaje po paleografski metodi in z izčrpnimi podatki o izgledu besedila v opombah pod tekstom (Moguš 1971: 46) je nastal v Gradcu 1956 v dveh knjigah z naslovom *Codex Suprasliensis. Editiones monumentorum slavlicorum veteris dialecti*.

- Slovenija: s *Supraseljskim kodeksom* sta se poglobljeno ukvarjala velika slovenska znanstvenika Jernej Kopitar in Franc Miklošič; prvi je spomenik v celoti prepisal<sup>9</sup> za svoje lastne raziskovalne namene (pri tem pa ob straneh pustil nemalo opomb in pojasnil; posebno razveseljujoči so prevodi nekaterih starocerkvenoslovsanskih oblik v slovenščino, tako npr. obliko  $\mu\alpha\pi\rho\tau\epsilon\beta\kappa\delta\zeta$  spremlja droben pripis ob robu besedila *carn. naprj.* [Kop 147, tj. *Supr* 136<sup>[11]</sup>]; glej sliko 2),<sup>10</sup> drugi pa je slavistični javnosti ponudil prvo izdajo spomenika (oblikovano po Kopitarjevem prepisu) z naslovom *Monumenta linguae palaeslovenicae e Codice Suprasliensi* (Dunaj 1851);<sup>11</sup> Kopitarjevi raziskovalni vnemi se lahko zahvalimo, da je prvi »svetniški« del spomenika v dragoceni lasti Rokopisne zbirke *Nacionalne in univerzitetne knjižnice* v Ljubljani (sign. *Cod. Kop. 2*) kot del Kopitarjeve zbirke slovsanskih kodeksov;<sup>12</sup> ljubljanski del spomenika obsega 118 listov ali prvih 16 sešitkov = XVI kvaternijev z *devetnajstim* besedili (sedemnajst cerkvenih beril za mesec marec, in sicer od 4. do 24. marca, ena pohvala in ena molitev).

**Ljubljanski del Supraseljskega zbornika** s svojo vsebino najbolj ponazarja osnovno vsebinsko opredelitev spomenika (*menologij*), saj je v njem *sedemnajst* cerkvenih beril (od skupno štiriindvajsetih), razvrščenih po dnevih od 4. do 24. marca.<sup>13</sup> To so žitja oz. življenjepisi svetnikov, v katerih je opisan samo »svetniški« del njihovega življenja: največkrat njihovi zadnji dnevi, ko so kljub nepredstavljamim mučenjem vse do svoje odrešujoče smrti globoko verovali v boga; le redki so pri tem ostali pri življenju. Glavna vsebinska premisa v vseh žitjih so čudeži, neposredno povezani s prošnjami mučenikov, naj jim bog pomaga pri sprejemanju trpljenja ali pri dokazovanju božje premoči, lahko se dogajajo tudi po smrti mučenikov, ali pa so vzvod za sprejetje krščanske vere in kasnejšo globoko pripadnost bogu. Od »mučeniških« žitij (v zborniku imenovanih  $\mu\alpha\tau\upsilon\rho\mu\epsilon\tau\iota\sigma\mu\epsilon\tau\iota$ ,  $\mu\alpha\tau\upsilon\rho\mu\epsilon\tau\iota$  ali  $\epsilon\tau\upsilon\rho\alpha\tau\upsilon\tau\eta$ ),<sup>14</sup> ki so si vsebinsko precej podobna, se vsebinsko loči pet žitij (večinoma

<sup>9</sup> Jernej Kopitar se je za *Supraseljski zbornik* zanimal že pred svojo izdajo Clozevega glagolita (1836), saj je želel oba spomenika primerjati med seboj, od Bobrovskega pa si mu ga je uspelo izposoditi šele nekaj let kasneje. Tako mu je ta leta 1838 na Dunaj najprej poslal drugi del rokopisa, katerega je Kopitar prepisal v prvih mesecih 1839. Po vrnitvi izposojenega dela je od Bobrovskega kmalu prejel še prvih 16 sešitkov, ki jih je začel prepisovati 19. februarja, z delom pa končal 20. aprila 1840 (Jagić 1910: 212–13; Mošin 1971: 46).

<sup>10</sup> Več o Kopitarjevem prepisu v Babič 2011c.

<sup>11</sup> Več o vseh treh izdajah *Supraseljskega zbornika* v Babič 2011b.

<sup>12</sup> Pričakovali bi, da je Kopitar po končanem prepisu prvega dela zbornika (aprila 1840) spomenik vrnil Bobrovskemu, a se to ni zgodilo. Še danes ne vemo, zakaj do tega ni prišlo. Po Jagićevem mnenju, naj ne bi bila krivda samo na Kopitarjevi, ampak lahko kar na obeh straneh. Po Kopitarjevi smrti (1844) je bil prvi del zbornika leta 1845 skupaj s preostalim njegovo rokopisno zbirko prepeljan v Ljubljano – v last ljubljanske Licejske knjižnice, predhodnice današnje NUK (Jagić 1910: 212–13; Mošin 1971: 46). V Kopitarjevi zbirki slovsanskih kodeksov sta tako najeminentnejši enoti pod številko 16 – *Cod. Kop. 2. Supraseljski kodeks-čiti-minej za marec, starocerkvenoslovsanska redakcija, XI. stoletje*. in 17 – *Cod. Kop. 1. Kopitarjev prepis celotnega Supraseljskega kodeksa, 1838-1840*.

<sup>13</sup> Med beriloma za 13. marec in 19. marec so vrzeli zaradi manjkajočih listov. Ljubljanski del spomenika je na žalost najbolj okrnjen: po Severjanovu manjka pri *prvem* sešitku prvi list, pri *tretjem* četrtni in peti, pri *enajstem* prvi in osmi list, pri *dvanaajstem* prvi, četrtni in peti (medtem ko je osmi list napačno vpet med peti in šesti kvaternij) in pri *šestnajstem* sešitku poslednja dva lista, tj. sedmi in osmi.

<sup>14</sup> Dogajanje večine »mučeniških« žitij je postavljeno v 3.–4. stoletje (po eno pa v 2. stoletje, na konec 5. oz. na začetek 6. stoletja in celo v 9. stoletje) ter na območja Male Azije (Turčija), Palestine, Egipta, današnje Tunizije, pa tudi v Rim. Samo pri enem žitju so mučitelji *Saraceni* (*Arabci*), ki se zaman naprezajo, da bi kristjani sprejeli islam, v vseh ostalih so njihovi nasprotniki poganski vladarji, ki so v prvih stoletjih našega štetja množično preganjali kristjane.

imenovanih житие), ki so vsebinsko raznovrstna in zaradi tega tudi zanimivejša od ostalih (govorijo o puščavskem življenju in sposobnosti izganjanja hudiča, o radodarnosti in skrbi za uboge, o neverjetnih čudežih itn.).

Med t. i. »nemučeniška« žitja spada kot trinajsto besedilo v ljubljanskem delu zbornika *Povest o vojščaku* – zgodba o nezvestem možu, ki je po nenadni smrti doživel vrsto čudežev in prišel nazaj na svet. Žitje zaradi vrzeli v spomeniku (manjkata zadnji list 11. sešitka in prvi list 12. sešitka, zaradi česar je okrnjeno oz. brez zaključka tudi predhodno, dvanajsto, besedilo) ni ohranjeno v celoti, do nas je prišla manj kot polovica zgodbe oz. njen zaključek na listu 85<sup>a</sup>–85<sup>b</sup> [*Supr* 169<sup>[1]</sup>–70<sup>[25]</sup> oz. *Sev* 167<sup>[1]</sup>–68<sup>[25]</sup>].<sup>15</sup> Začne se sredi stavka s prvo vrstico lista 2<sup>(a)</sup> XII. kvaternija oz. z besedami:

(ni začetka); -хъ молити яа· ѳзвѣсти ма ѳз бѣдѣи тоа· да вѣихъ покатиалъ са къ богоу·...  
sln. ... ju prositi, da me rešita te bede, da bi se (lahko) pokesal pri Bogu ...);

in konča s petindvajseto vrstico lista 2<sup>(b)</sup> XII. kvaternija oz. z besedami:

(...) ѳ видѣвшии достоиновѣрнии отъци· ти съповѣдаша намъ ѳспѣха радн· богоу же подоваатъ слава дръжава· ѳ покланание съ безнаудальниимъ отъцемъ· ѳ съ съномъ ѳ животвораштинимъ дхомъ· изиѣ ѳ присно ѳ въ вѣки вѣкомъ· Аминъ · (sln. ... Ko so to videli naši zaupanja vredni očetje, so to povedali nam v dobro. Bogu pripada slava, oblast in poklon. Z večnim Očetom in s Sinom in Svetim duhom, ki nam daje življenje; zdaj, za vedno in na vekov veke. Amen).

Povsem lahko bi se zgodilo, da bi besedilo brez začetka in naslova kot neprepoznavno romalo v pozabo, a je na srečo v celoti zapisano v ruskem npravstveno-poučnem zborniku *Izmaragd*<sup>16</sup> z naslovom Слово Сты̄ ѿць ѿ маѳіомъ<sup>17</sup> (*Povest svetih očetov o*

<sup>15</sup> Oznaka *Supr* zaznamuje spletno predstavitev ljubljanskega dela *Supraselskega spomenika*, *Sev* pa ponatis druge izdaje iz leta 1956.

<sup>16</sup> *Izmaragd* je staroruski npravstveno-poučni zbornik (poimenovanje naj bi izviralo iz gr. σμάραγδος 'smaragd'), ki se je pojavil v drugi polovici 14. stoletja, najbolj priljubljen in razširjen, tako za domačo uporabo kot za branje v samostanskih celicah, pa je bil v 16. in 17. stoletju. Vsebuje približno 100 sestavkov, večinoma prevedenih iz grščine, med katerimi so nekateri prilagojeni ruskemu načinu življenja. Njegova vsebina je raznovrstna in se večinoma dotika problematike krščanske morale: v zborniku tako najdemo pridige o krščanskih vrlinah in grehih (pijančevanju, pohlepnosti itn.), o dobrih in slabih ženah, o vzgoji otrok, odnosu do služabnikov, o bremenu suženjstva, revščini, nauke, ki obsojajo nepravilno pridobljeno bogastvo, pozive k postu ter nenehne opornike na zadnjo sodbo in prihajajoči konec sveta. Sicer pa o vsebini zbornika najlepše pričajo že sami naslovi, navedimo jih le nekaj: *Слово св. Иоанна Златоустаго, како не ленитися книг чести* (Beseda sv. Janeza Zlatousta, kako ne smemo zapasti v lenobo pri branju knjig), *Слово св. Апостол и св. Отец, како жити христианом* (Beseda sv. Apostolov in sv. Očetov, kako naj žive kristjani), *Слово св. Отец о пиянстве* (Beseda sv. Očetov o pijančevanju), *Слово о зависти* (Beseda o zavisti), *Слово св. Отец, еже не обидети вдовы и сироты* (Beseda sv. Očetov, naj se vdov in sirot ne žali), *Слово о добрых женах и о злых* (Beseda o dobrih in slabih ženah) itn. *Izmaragd* je skupaj z drugimi zborniki vplival na oblikovanje *Domostroja* [ODB II: 1028].

<sup>17</sup> Csl. τασίωτѣ < gr. ταξιώτης 'vojak' [*Sev* 167]. *Povest o vojščaku* je v *Izmaragdu* z oznakami Ф. 304/1 № 203 zapisana v 131. poglavju in na listih 200–01 (poimenovanje *vojščak* se v odlomku iz *Supraselskega zbornika* ne pojavlja). Ne vemo, kdo je prvi vzpostavil vzporednico med obema besediloma, dejstvo pa je, da je podana v izdaji Severjanova s pripombo, da se je besedilo bralo na velikoipočno sredo: »Слѣдуетъ конечь повѣсти изъ времянъ имп. Иракля, извѣстной въ нашей литературѣ подъ „Словомъ свв. отецъ о тязіотѣ“ (ταξιώτης – воинъ), входившимъ въ составъ Измарагда и къ чтенію назначавшимся въ великую середу.« [*Sev* 167)] Trditev v celoti povzema tudi Mošin v opisu opitarjeve zbirke v NUK Ljubljana (Mošin 1971: 51).

*vojščaku*) in opisuje dogajanje iz obdobja vladanja cesarja Heraklija<sup>18</sup> v prvi polovici 7. stoletja. Delno ohranjeno besedilo v *Supraselskem zborniku* pred nami namreč zablesti šele, ko spoznamo celotno zgodbo o mladem možu, ki ga zavistni zlodej premami, da prevara svojo ženo. Seveda takoj sledi kazen, mož umre in je v svojem kesanju deležen neverjetnih dogodivščin – od žalostne in boleče izkušnje prebivanja v peklu do zagovarjanja svojih dejanj pred nebeškimi vrati in vrnitve na zemljo, bralci pa s poglobitvijo v besedilo med vrsticami spoznavamo v naši kulturi večinoma neznana verovanja in način življenja.

*Povest o vojščaku* zato predstavljamo v prevodu obeh besedil. Besedilo iz gr. *Izmaragda* (glej sliko 3) smo prevedli na seminarskih vajah iz stare cerkvene slovanščine pri študijskem programu Primerjalno slovansko jezikoslovje (na Oddelku za slavistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani).<sup>19</sup> Pri tem smo načrtno izbrali zapis iz začetka 16. stoletja,<sup>20</sup> saj smo pri prevajanju tako lahko ne le teoretično, ampak tudi praktično spoznavali jezikovni stroj vzhodnoslovske redakcije cerkvene slovanščine ter značilne glasovne, oblikovne in skladenjske prvine takratnega knjižnega jezika pri vzhodnih Slovanih. Poudariti moramo, da je besedilo v *Izmaragdu* nastalo v obdobju t. i. drugega južnoslovskega vpliva na vzhodnoslovskih tleh z značilno pravopisno normo, ki je navdih za spremenjeno grafično podobo jezika prejela iz grškega jezika in pravopisa. Tako so se študentje v praksi srečali s precej spremenjeno maniro oblikovanja besedil<sup>21</sup> in pojavitvijo posebnih grafičnih znakov, npr. s paličastim *i – ĭ*,<sup>22</sup> novo podobo *jery – ѣ*,<sup>23</sup> s pojavitvijo večjega *e – ѳ* (ustreznika gr. *η*),<sup>24</sup> z razši-

<sup>18</sup> Heraklij (lat. *Heraclius*, gr. *Ἡράκλειος*, 575–641) – bizantinski cesar med leti 610–41, začetnik dinastije Heraklijcev. Postavil je temelje srednjeveški bizantinski državi [SVL I: 32].

<sup>19</sup> Pri prevajanju so sodelovali študentje univerzitetnega dvodisciplinarnega študijskega programa Primerjalno slovansko jezikoslovje – prva stopnja: Jan Zajec (2010–2012), Janik Ježovnik (2010–2012), Maša Djivuljski (2011–2012) in Anton Lisjak (2011–2012). Mentorica: doc. dr. Vanda Babič.

<sup>20</sup> V Rokopisnem oddelku RNK (Отдел рукописей РНБ) je shranjenih sedem *Izmaragdov*, od tega so štirje iz 16. stoletja, eden iz 15. stoletja, preostala dva pa iz začetka 17. stoletja.

<sup>21</sup> Kot je npr. zapisovanje neprejetiranih vokalov (predvsem *а*) v postvokalni poziciji, npr. *рагдѣ своєгѣ, покдѣса, пѣньсѣва, мнмоидѣцѣла, маѣ, вѣчнѣа* itn., vendar tudi *зѣхлѣпѣса* (Uspenski 1987: 205–06).

<sup>22</sup> Položaj paličastega *i* v besedi je praviloma pred samostalnikom in v tujkah, npr. *пѣньсѣва, по покдѣнѣи, дѣвоѣз* itn.), danes bolj razširjenega *и* pa pred soglasnikom in na koncu besede, npr. *оѣмирѣ, зѣвѣсти* (Uspenski 1987: 207).

<sup>23</sup> V obdobju drugega južnoslovskega vpliva se je t. i. *jery* začel pri vzhodnih Slovanih pisati kot *ѣ* – zveza *ь + і* in ne več, kot v prehodnem obdobju oz. v stari cerkveni slovanščini *ѣ* – zveza *ъ + і* (z redkejšo različico *ѣи*). Do te spremembe v obliki črke, ki je ostala v spremenjeni obliki vse do današnjega dne v ruskem in beloruskem pravopisu, je prišlo pod vplivom sovпада redukcijskih vokalov (*ъ, ь > ѣ*) v južnoslovskih redakcijah (natančneje srbski).

<sup>24</sup> Npr. *ѣсѣмъ, ѣгдѣ* (vendar tudi *ѣже, ѣмоѣ*), *выѣсѣ*, v tujkah: *ѣѣвъ* 'Job'.

rjeno rabo grafema *otъ* (ustreznika grške *ω*) – w,<sup>25</sup> s ponovno uvedbo grafema s [dz],<sup>26</sup> značilno obliko *trokrakega t – m*,<sup>27</sup> z rabo značilnih grških grafemov *ϕ* (*thete*), *ψ* (*psi*), *ξ* (*ksi*), *ν* (*νžice* oz. gr. *ν*) in zapisovanjem grških izposojenk na »grški« način<sup>28</sup> ter z množičnim pisanjem nadvrstičnih znakov, tj. ustreznikov grških akcentov in pridihov itn. (Uspenski 1987: 203–11).

## Povest o vojščaku

prevod cerkvenoslovanskega besedila  
vzhodnoslovanske redakcije  
СЛОВО СЪТЪ ѠЦЪ Ѡ ПАЗІОПЪ БЛГВИ ѠМЪ  
(*Измараѡд* – začetek 16. stol.; Российская  
государственная Библиотека, Отдел  
рукописей. Ф. 304, sign. 203. 200a<sup>[9]</sup>–01b<sup>[19]</sup>.)  
1 (*Izm* 200a<sup>[9]</sup>)

prevod starocerkvenoslovanskega  
besedila iz *Supraselskega zbornika*,  
10.–11. stoletje<sup>29</sup> (Rokopisna zbirka  
NUK v Ljubljani. Kopirarjeva  
zbirka slovanskih kodeksov. NUK,  
sign. *Cod. Kop. 2. [list 85a–85b;]*  
*Supr* 169<sup>[1]</sup>–70<sup>[25]</sup>, *Sev* 167<sup>[1]</sup>–68<sup>[25]</sup>)

<sup>25</sup> Npr. Ѡни, Ѡдѡва (značilni vzhodnoslovanski zapis oz. izgovor w-/o- za stsl. *ie-/e-*: *ieдѡва* je prisoten še v današnji ruščini: *один, озеро, олень*; Uspenski 1987: 131), Ѡспавльшема, v tujkah *тасіѡтъ* (z občasno zamenjavo s »tretjim« grafemom za *o*: *Ѡни, Ѡва, Ѡ пазіѡпъ*) in praviloma v predponi ali predlogu *ot*: Ѡдѡлъ, Ѡндѡста, Ѡ рѡѡ.

<sup>26</sup> Značilnost drugega južnoslovanskega vpliva pri vzhodnih Slovanih je med drugim tudi ločitev pravopisa od pravorečja, kar pomeni, da se je zapis besed ločil od njihovega izgovora (Uspenski 1987: 196). Tako so npr. grafem *s* uvedli s pravopisno reformo pod vplivom južnoslovanskih redakcij (črko *s* ima v svojem grafičnem sistemu še danes makedonski jezik, izgovarjali pa so ga »po domače« kot *z*. Zaradi razkoraka med zapisom in izgovorom je pri zapisu pogosto prihajalo do napak oz. zamenjav, npr. že omenjenega vojščaka so v pripovedi dvakrat zapisali kot *тасіѡтъ* (*Izm* 200a<sup>[11]</sup>) in *масіѡм* (*Izm* 201b<sup>[9–10]</sup>), a ker so besedo izgovarjali [t'aziot], so pri zapisovanju oblike v naslovu »zapadli« pod vpliv izgovora in jo podali kot Ѡ пазіѡпъ (*Izm* 200a<sup>[9]</sup>), tudi *пазіѡпъ* (*Izm* 200b<sup>[3]</sup>).

<sup>27</sup> »Trokraki« *t* oz. *m* s spuščenima krakoma je v slovanski pismenosti prevladoval vse od začetka 15. stoletja (Karski 1979: 198). V Povesti o vojščaku tako »navadni« *t* srečamo redko, večinoma v prvih vrsticah pripovedi, potem pa ga zamenja »trokraki«.

<sup>28</sup> Npr. *Izm* 200b<sup>[13]</sup>: *дгѣла* – z dvema *gg* kot v grščini *αγγελος* (enako tudi v *Supr* 169<sup>[13]</sup>: *дгѣла*).

<sup>29</sup> Besedilo zbornika je napisano z izenačeno pisavo v zgodnji obliki cirilice, v prelepi pokončni kaligrfski ustavni pisavi (glej sliko 1). Podano je strnjeno: presledkov med besedami ni, razen manjših za pikicami ob zaključku posameznih besednih zvez. Črke v besedilih so nekoliko večje (velikosti 3–4 mm) kot v naslovih, kjer so običajno višine 2 mm (Severjanov navaja natančnejši podatek, da zavzemajo  $\frac{3}{4}$  običajne velikosti črk v spomeniku [Sev 15]), nekatere črke pa štrlijo iz vrstice navzgor (do višine 4 mm), npr. *с, л, з*, leva paličica v prejetiranem *ie, jor* v digramu *ѡ* itn. Več o posebnih oblikah nekaterih črk, raznovrstnih ligaturah in ostalih grafičnih posebnostih spomenika ponovno v Babič 2011c, tu omenimo le najbolj opazne. Arhaično obliko (značilno za zgodnjo obliko cirilice) imajo nedvomno grafemi: – za *c* in *č*: prvi (*u*) se v *Supraselskem zborniku* (brez zamika spodnjega peclja v desno) v celoti zapisuje v linijskem sistemu (in je tako pravzaprav enake oblike kot kasnejši, tj. mlajši *č – ч*), npr. *въ цръкви въ сръкви* [*Supr* 170<sup>[7]</sup>], drugi (*ч*) pa je v obliki čaše (Lavrov 1910: 10), npr. *рѡчѡше рачааše* [*Supr* 170<sup>[7]</sup>]; – grafem *m* uvrščamo med zgodnejše oblike zaradi njegove polkrožne sredinske pentlje, ki sega do dna vrstice, pogosto pa tudi pod njo (Karski 1979: 195), npr. *молити moliti* [*Supr* 169<sup>[1]</sup>]; – *ž* se je v najstarejših spomenikih, pa tako tudi v *Supraselskem zborniku*, pisal v treh ravnih potezah (*l* in *\*; Karski 1979: 188–89), npr. *никтоже niktože* [*Supr* 169<sup>[4]</sup>]; – navpični pecelj pri *jatu* še ne prodira navzgor čez linijski sistem, ampak ohranja višino ostalih črk (npr. *отъвѣстаста отъвѣстаста* [*Supr* 169<sup>[3]</sup>]). Zbornik plemenitita dve posebni obliki za nosnik *ε* in sicer trioglati *Δ* (= *ε*) za soglasniki (npr. *молѡшѡу са molѡštu se* [*Supr* 169<sup>[8]</sup>]) in *Λ* (= *je* oz. *ε*) za samoglasniki in na začetku besede (npr. *падѡа padaje* [*Supr* 170<sup>[9]</sup>]).



**Blagoslovi, Oče! Beseda svetih očetov o vojščaku**

iz Kartagine. V obdobju patricija Nikite je neki 10  
vojščak služboval v pretoriju.<sup>30</sup> Ker pa je takrat v  
mestu med ljudmi razsajala velika kuga, se je svojih  
hudobij pokesal, z ženo odšel iz mesta na vas in  
odtlej živel v čistosti. Hudiču pa ni bilo po godu,  
da so mu bili odpuščeni vsi grehi, zato ga je 15  
premamil, da je grešil z ženo svojega orača.  
Že čez nekaj dni je umrl, ker ga je pičila kača.  
Nedaleč<sup>31</sup> od vasi je stal samostan – vanj  
je žena pripeljala svojega umrlega moža. In  
pokopali so ga ob tretji uri.<sup>32</sup> Ko pa so začeli 20  
peti, so ob deveti uri<sup>33</sup> zaslišali krik:<sup>34</sup> »Usmilite  
se me in me rešite odtod.« Zaprepadeni so  
šli in grob izkopali. Rešili so ga in ga  
izpraševali,<sup>35</sup> da bi izvedeli, kaj se je zgodilo.

2 (*Izm* 200b)

On pa sploh ni mogel govoriti. Samo jokal je in

<sup>30</sup> Pretorij (stsl. преторини, tudi прѣторини m.) – pri starih Rimljanih prostor, kraj, kjer je nastanjen (vrhovni) poveljnik vojske, poveljstvo.

<sup>31</sup> V izvirmiku (*Izm* 200a<sup>[17-18]</sup>): манастиръ же ѿднинаго бѣ поприща ѿ села того ... vidimo, da je samostan od vasi oddaljen eno *poprište*. Stsl. поприште n., gr. σταδιον n. je mera za dolžino, ki pa ni bila vedno in povsod enaka: a) splošno grška (egejsko-atiška) = 164 m (devet stadijev je bilo tako enako eni rimski milji), b) olimpijska = 192 m, c) grško-rimska = 178 m, č) rimska = 185 m (GHR 1991: 857).

<sup>32</sup> V rimskem obdobju je bil dan razdeljen na dnevni in nočni čas. Dnevni je trajal dvanajst ur, od zore do mraka, in se je spreminjal glede na letni čas. Spremenljivo pa je bilo tudi trajanje ure, od 45 do 90 minut. Tako je bila tretja ura v zimskem času od 9.02 do 9.46, v poletnem času pa od 6.58 do 8.13 (vir: <http://julilla.tripod.com/time.htm>).

<sup>33</sup> V zimskem času je bila deveta ura od 13.29 do 14.13, v poletnem pa od 14.31 do 15.46 (vir: <http://julilla.tripod.com/time.htm>).

<sup>34</sup> Pri prevajanju katerega koli besedila je posebna kvaliteta prevajalca, da uspe najti ustrezno mero oz. razmerje med čim bolj zvestim ohranjanjem značilnih jezikovnih prvin izvirmika na eni strani in oplemenitvijo, spreminjanjem in nujnim dodajanjem/odvzemanjem besedila v prevodu na drugi, da ne poda zgolj enake informacije, ampak hkrati pričara enako vzdušje in duha, kot so ga deležni bralci izvirmika. V podobni zagati ali še bolj pereči se znajdemo pri prevajanju besedila v jeziku oddaljene dobe; venomer se poraja vprašanje ostati zvesti izvirmiku in pri poskusu prevajanja s pridihom »patine« morda zapasti v ponavljanje istih besednih zvez, ohranjati arhaične deležniške oblike itn. ali pa vse to npr. raje razvezati v odvisne stavke in besedilo predstaviti v ušesu prijazni obliki za sodobnega bralca. V (staro)cerkvénoslovanskih besedilih so npr. pogosto, velikokrat celo množično, rabljene besedne zveze: ... стъвѣшта емоу глѧ ... [Mar. Lk. VIII, 50] (sln. *odgovoril je, govorec ...*), онъ же стъвѣшталъ рече [Supr. 120<sup>[27-28]</sup>] (sln. *on pa je, odgovorivši, rekel ...*) ali възетъ же егда възврати са нѣъ ... [Mar. Lk. VIII, 40] (sln. *Bilo pa je, ko se je Jezus vrnil ...*) itn. Tovrstnemu izražanju se je seveda potrebno v sodobnih prevodih izogniti, saj je zelo oddaljeno od današnjega načina izražanja. Tako smo se tudi pri prevajanju navedenega primera iz Izmaragda (*Izm* 200a<sup>[21]</sup>): слышаша възпль глѣць ... odločili zgolj za: sln. *so (...)* *zaslišali krik ...* in ne za dobeseden prevod: *so (...)* *zaslišali krik, govorec ...*

<sup>35</sup> V izvirmiku je oblika 3. pl. impf. възпрашахотъ še posebej zanimiva, saj zaključni -тъ izpričuje knjižno vzhodnoslovansko cerkvénoslovansko prvino, ki je v 3. osebah ednine in množine pritikala končniški -тъ iz prezenta (sicer stsl. -тъ). Prim. z ostalimi oblikami 3. pl. impf. v pripovedi brez končniškega -тъ: иъношахотъ, истагахотъ (Uspenski 1987: 147).

hlipal. Odpeljali so ga k predstojniku samostana, da ga je še on izprašal, vendar pa vojščak tri dni ni mogel spregovoriti. Šele četrtri dan je v solzah spregovoril: »Očetje in bratje! Ko sem umiral, sem videl prihajati črne – strašne može. In moja duša se je zelo prestrašila. Nato pa sem zagledal dva postavna mladeniča, zelo čedna, ki sta sprejela mojo dušo. Dvignili smo se nad zemljo in prispeli do *mitarstev*,<sup>36</sup> ki so v višavah pred nebesi. Tam razgaljajo mimoidoče duše; nekateri grehe laži, drugi klevetanja in zavisti, obsojanja, gneva, oholosti, pijančevanja, grabežljivosti, skoposti in ostale grehe – prav vsak izmed njih ima svoje izpraševalce na višavah. In prišli smo do *mitarstva* pohote, ki je bilo tik pred nebeškimi vrati. In tam so me zadržali. Razkrili so vsa moja nečistovanja, ki sem jih storil od svojega dvanajstega leta starosti. Angela sta odgovorila: »Vseh se je pokesal in Bog mu je odpustil.« Oni pa so rekli: »Po kesanju je na vasi nečistoval z ženo svojega orača.«<sup>37</sup> Angela sta me zapustila in odšla. Zli duhovi so me zgrabili, me preteпали in odpeljali

3 (*Izm* 201a)

na zemljo. Ta se je razprla in odvedli so me v najgloblje podzemne ječe, kjer so zaklenjene duše grešnikov. V deželi večne teme, kakor je rekel Job, kjer ljudem ni dana svetloba, ampak le večna bolečina in neskončna žalost, nenehni jok in nepopisno trpljenje, tam vedno

<sup>36</sup> Stesl. *мытарства* (r. *мытарства*, sb. *митартства*) – v pravoslavju postaje preizkušenj, ovire, skozi katere mora iti vsaka duša na poti k božjemu kraljestvu (r. *воздушные мытарства*). Preizkušenj je dvajset in so razporejene po grehih: *mitarstvo* praznega besedičenja, laži, klevetanja, požerutstva, lenobe, kraje, skoposti, oduševanja, krivice, zavisti, jeze, ubijanja, nečistovanja, prešuštvovanja ... Skozi postaje preizkušenj dušo spremljata dva angela (eden od njiju je angel-varuh, ki ga človek dobi ob krstu), izprašujejo pa jo zlodeji, ki vodijo posamezna *mitarstva* in se nadvse trudijo, da bi dušo spravili v pekel. Naštevajo vse grehe umrlega, angela pa ga zagovarjata. Če njegova dobra dela odtehtajo slaba, duša nadaljuje pot k naslednji postaji. Če pa se zgodi, da dušo pesti preveč grehov in angela ne moreta zagovarjati njenih dejanj, jo zlodeji odvedejo v pekel. Duša se lahko po *mitarstvih* do nebes nemoteno vzpenja tudi v primeru, če se dobra in slaba dela znajdejo v ravnovesju, saj takrat zmaga božja naklonjenost in človekoljubje (glej še: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Мытарства>).

<sup>37</sup> Iz zapisa: *покадѣа ѿ всѣхъ ѿдалѣ емоу бѣ. Онѣ же рекоша. по покадѣннѣ. на селѣ съ женою ранаа съблѡу днаа ...* je razvidno, da se je v 3. sg. perfekta že izgubila vez oz. oblika glagola \**byti*, medtem ko je v 1. in 2. sg. še prisotna (Uspenski 1987: 167): *Izm* 200b<sup>[18-19]</sup>: *ѣже съмы и ѿ дванадесѣте лѣтмоу ѿ рода сътворилѣ* [ki sem jih storil od svojega dvanajstega leta starosti] in *Izm* 201b<sup>[1-2]</sup>: *ѣмже еси съгрѣшилѣ* [s katerim si grešil] (prim. sodobno rusko: *я читал, ты читал, он читал*).



o bridkosti govore. Grozno vpijejo in te bede ni moč izpovedati. Iz dna srca ječijo in nikogar ni, da bi se jih usmilil. Jočejo in molijo, a nikogar ni, da bi jim pomagal. In na tem kraju sem bil zaprt z njimi. Jokajoč sem dočakal deveto uro in zagledal tista dva angela, ki sta že prej prišla k meni. Goreče sem ju prosil, naj me odpeljeta odtod. Od srca sem se zaobljubil, da se bom spokoril. Rekla sta mi: »O, človek! Tvoja prošnja je zaman.« Ker sem se zelo jokal, je eden izmed njiju ponižno rekel drugemu: »Boš jamčil zanj?« Ta pa je odvrnil: »Zagreto bom jamčil, saj se je bridko pokesal.« In tedaj sta me angela odpeljala na zemljo – v grob k mojemu telesu in mi dejala: »Pojdi v to, od česar si se ločil.« Vendar se mi je gnusilo vstopiti vanj, bilo je črno kot blato in močno je zaudarjalo. Angela sta mi rekla: 4 ( <i>Izm</i> 201b)	10	201a <sup>[13]</sup>	85a ( <i>Supr</i> 169, <i>Sev</i> 167) "(...) ju prositi, naj me rešita te bede, <sup>38</sup> da bi se (lahko) pokesal pri Bogu. Onadva pa sta mi odgovorila: »Zaman prosiš. Nihče od tistih, ki so prišli sem, ne bo odšel od tod ali bil izpuščen, <sup>39</sup> da bi vstal od mrtvih. In ko sem tako ždel tam, moledeval in vztrajno obljubljal, da se bom spokoril, <sup>40</sup> je eden izmed njiju rekel drugemu: »Jamčiš zanj, da se z vsem srcem kesa k Bogu?« Drugi angel je odgovoril: »Jamčim!« Zazdelo se mi je, da vidim, kako mu je porok podal desnico. Tedaj sta me zgrabila in odpeljala na zemljo, v moj grob – k mojemu telesu. Rekla sta mi: <sup>41</sup> »Pojdi v to, od česar si se ločil.« In videl sem svoje bistvo, kot biser bleščoč, mrtvo telesno podobo, kot črno blatno smrdečo nesnago ... In gnusilo se mi je iti vanj. Pa sta mi rekla: »Ne	5	5	10	15	20	20
--	----	----------------------	---	---	---	----	----	----	----

<sup>38</sup> *Supr* 169<sup>[1-2]</sup> (*Sev* 167<sup>[1-2]</sup>): -χὲς μολιτι ἰα· ἰζβεστι μα ἰζ βεδζι τοῦ· [naj me odpeljeta iz te bede] : *Izm* – ἰζβὲ ἰμα πρὶλβζνο μολιχεῖα δα βῖσπα μα ἰζβελα. [Goreče sem ju prosil, naj me odpeljeta (odtod)].

<sup>39</sup> V *Supraselskem zborniku* je t. i. enojno zanikanje (prevzeto iz grškega originala: Μάττην παρακαλεῖς, οὐδέεις γὰρ τῶν ἐνταῦθά παραγενομένων ἐξέρχεται ἢ ἀπολύεται; *Blg* 167<sup>[4-6]</sup> – *Supr* 169<sup>[4-6]</sup> (*Sev* 167<sup>[4-6]</sup>): никтоже во ѓтѣде пришедъшииχъз ѡходитъ или ѓтъпоуштаетъ сѧ. V Izmaragdu tega besedila ni, je pa na drugem mestu (*Izm* 200b<sup>[1]</sup>) zapis s t. i. dvojnim zanikanjem – ѡнже ничѣо не може глѧни (čepnav v Izmaragdu Ф. 304/І № 202 tudi z enojnim: ѡнжеже ничпѡже можѧше глаголаши; 221a<sup>[6-7]</sup>).

<sup>40</sup> V obeh spomenikih imamo, v stari cerkveni slovanščini zelo razširjeno, sintaktično konstrukcijo, imenovano *absolutni dativ* (ustreznik grškemu absolutnemu genitivu), ki celoten odvisni stavek, tj. osebek, glagol itn., postavlja v dativ, kar pomeni, da je namesto osebne glagolske oblike uporabljena oblika participija): *Supr* 169<sup>[7-9]</sup> (*Sev* 167<sup>[7-9]</sup>): прѣвѣзѣваѡштоу же ми ѡ молѧштоу сѧ· ѡ покаати сѧ велми ѡвѣштѣваѡштоу· глагола [In ko sem tako ždel tam, moledeval in vztrajno obljubljal, da se bom spokoril, je (...) rekel] in *Izm* 201a<sup>[16-17]</sup>: миѣ же велми сѧ плачѡуѡѡ ѡмилено· гла [Ker sem se zelo jokal, je (...) rekel].

<sup>41</sup> V obeh besedilih je dvojina rabljena pravilno, npr. *Supr* 169<sup>[16-18]</sup> (*Sev* 167<sup>[16-18]</sup>): вѣзведѡста ма на землѧ вѣ грѡвз мон ѡ кѣ тѣлоу моѡмоу· ѡ глаголаста ми in *Izm* 201a<sup>[20-21]</sup>: ἰζβεδѡспа ма на землѧ вѣ грѡвз кѣ прѣлоу моѡмоу· ѡ рекѡспа ми.

<p>»Ne moreš se pokesati drugače kot s telesom, s katerim si grešil.« Jaz pa sem prosil, da mi ne bi bilo treba vstopiti vanj. Onadva pa sta mi rekla: »Vstopi, človek, v telo, če te že peljeva nazaj! Vstopi, da boš s svojim kesanjem drugim za zgled!« Tedaj sem se zagledal, kako z usti vstopam v telo in začenjam kričati: »Usmilite se me!« In tako ste me izvlekli." Predstojnik samostana mu je rekel: »Le jej, brat!« Vojščak pa se ni ničesar pritaknil, ampak je hodil iz kraja v kraj. Kesal se je in močno jokal. V solzah je govoril ljudem: »O, bratje, gorje grešnikom, čakajo jih večne muke. Gorje tistim, ki se ne kesajo. Hudo bo tistim, ki so svoje telo popolnoma onečastili z razuzdanostjo.« To je počel štirideset dni, nato pa je – pravičnik – odšel</p>	<p>5</p> <p>10</p> <p>15</p>	<p>moreš se pokesati kot s telesom, s katerim si grešil.«<sup>42</sup> Ko pa sem ponovno prosil, da mi ne bi bilo treba iti v telo,<sup>43</sup> sta mi spet rekla: »Pojdi v svoje telo, če te že vodiva tja, od koder sva te odpeljala. Zatorej vstopi vanj, da boš še drugim za 85b (<i>Supr</i> 170, <i>Sev</i> 168) zgled, tistim, za katere si grešil in sprejel (kazen).« Tedaj sem se zagledal, kako s svojimi usti vstopam in začenjam kričati in govoriti: »Usmilite se me! Usmilite se me!« Nato ste me izvlekli." Tedaj mu je veliki Talasij<sup>44</sup> rekel: »Vzemi hrano!«<sup>45</sup> Pa ni hotel, le hodil je iz kraja v kraj, v cerkvah padal na svoj obraz in se ječaje spovedoval k Bogu.<sup>46</sup> V solzah je govoril: »Gorje tistim, ki grešijo! Čakajo jih muke! Gorje tistim, ki se pravočasno ne kesajo! Gorje tistim, ki onečaščajo svoje telo!« To je delal štirideset dni, nato pa je čist odšel h Gospodu. Tri dni pred smrtjo je napovedal svoj odhod. Ko so to videli</p>	<p>25</p> <p>30</p> <p>5</p> <p>10</p> <p>15</p>
--	------------------------------	--	--

<sup>42</sup> *Supr* 169<sup>[24-25]</sup> (*Sev* 167<sup>[24-25]</sup>): не мошѣтно ти ѣстъ поклати са· ѡште не тѣломъ имѣе съгрѣши : *Izm* 201a<sup>[24-201b<sup>[2]</sup>]</sup>: не моцно пи инаксо поклатиса. ѡце не тѣломъ. имѣе сѣн съгрѣшилъ – v prevodu obeh besedil se velikokrat zdi, da je besedilo v izvornikih povsem ali skoraj enako, a mnogokrat ni. V navedenem primeru je npr. v *Supraseljskem zborniku* uporabljena aoristna glagolska oblika, v *Izmargradu* pa oblika perfekta – preteklega časa, ki je v stari cerkveni slovanščini izražal stanje v *sedanjosti*, *provzročeno z dejanjem v preteklosti* (zavedati se namreč moramo, da je imela stara cerkvena slovanščina štiri pretekle čase: zelo pogosta aorist in imperfekt ter redkejša perfekt in pluskvamperfekt, v slovenščini pa vse štiri prevajamo večinoma samo z enim, tj. preteklim časom).

<sup>43</sup> Tudi tu se izvornika skladijsko razlikujeta, čeprav v prevodih ni večjih razlik – *Supr* 169<sup>[25-27]</sup> (*Sev* 167<sup>[25-27]</sup>): ꙗ молашѣу ми пакы да възихъ не възшелъ въ тѣло (absolutni dativ + kondicional glagola ити) : *Izm* 201a<sup>[24-201b<sup>[2]</sup>]</sup>: ѡже молаше да бы ми въз шѣло не възниши (aorist glagola молити [sln. prositi] + logični osebek v dativno-infinitivni zvezi; prim. sodobno rusko: *Мне не решить этой проблемы*).

<sup>44</sup> Gre za resnično osebo – iz skopih pričevanj je razvidno, da je bil sv. Talasij (lat. Thalassius, *Supr* 170<sup>[6-7]</sup> Фаласий, *Izm* 201b<sup>[17]</sup> Фаласій) predstojnik nekega samostana v Afriki in duhovni vodja menihov v Kartagini. Nanj naj bi svoje odgovore o veri med leti 630–40 (*Quaestiones ad Thalassium*) naslovil krščanski filozof in teolog sv. Maksim Izpovedovalec (Maximus Confessor; približno 580–662; Booth 2017: 154).

<sup>45</sup> *Supr* 170<sup>[7]</sup> (*Sev* 168<sup>[7]</sup>): възкоу си вращына : *Izm* 201b<sup>[9]</sup>: прїими ѡспїи враще.

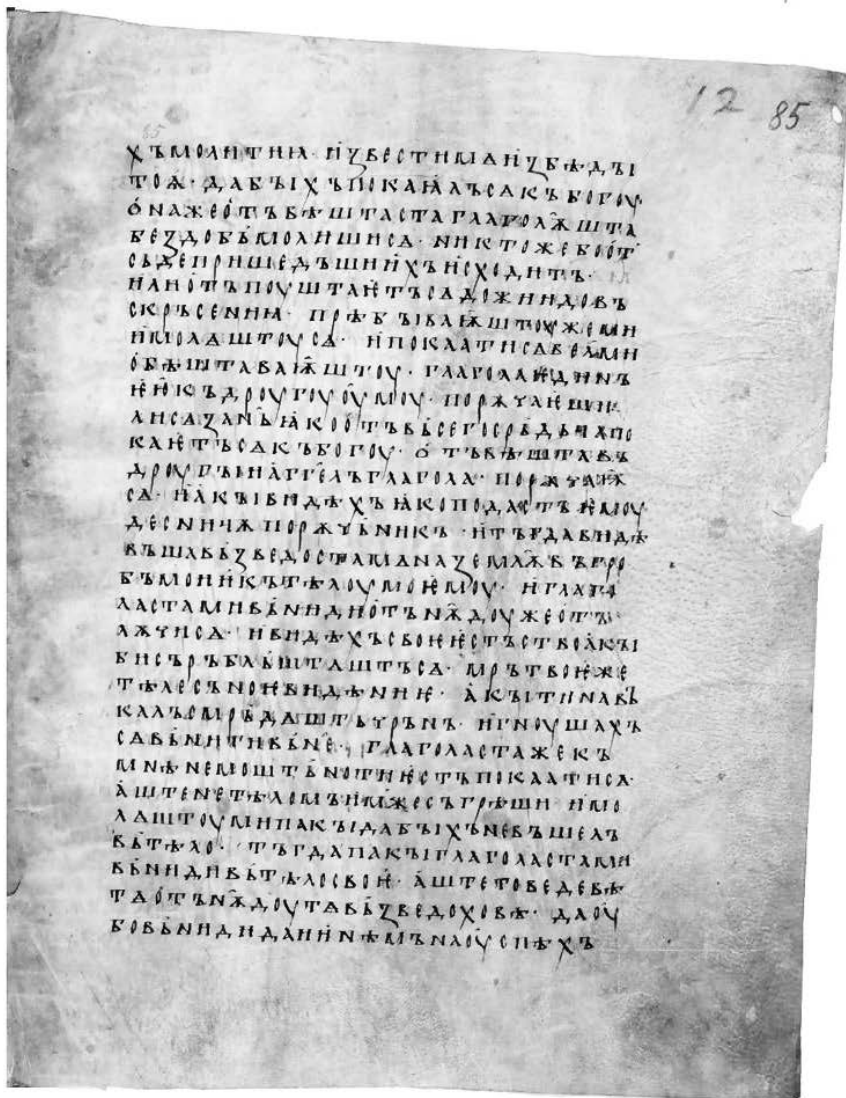
<sup>46</sup> *Supr* 170<sup>[7-10]</sup> (*Sev* 168<sup>[7-10]</sup>): ꙗ не рачааше нъ тѣмъ ѡтъ мѣста до мѣста въ цркви падаа на лицї своѣмъ· исповѣдааше сѣ бѣу съ стенанїемъ : *Izm* 201b<sup>[9-11]</sup>: плашѣт же не възкоу си ничпѣ нъ прѣхѣдааше ѡ мѣста до мѣста. кадѣа ꙗ плача велми.

k Bogu. In glej, ko so predstojnik Talasij in njegovi menihi to videli in slišali, so zapisali v naše dobro, da lahko o tem s pridom poslušamo. Slava Bogu našemu!

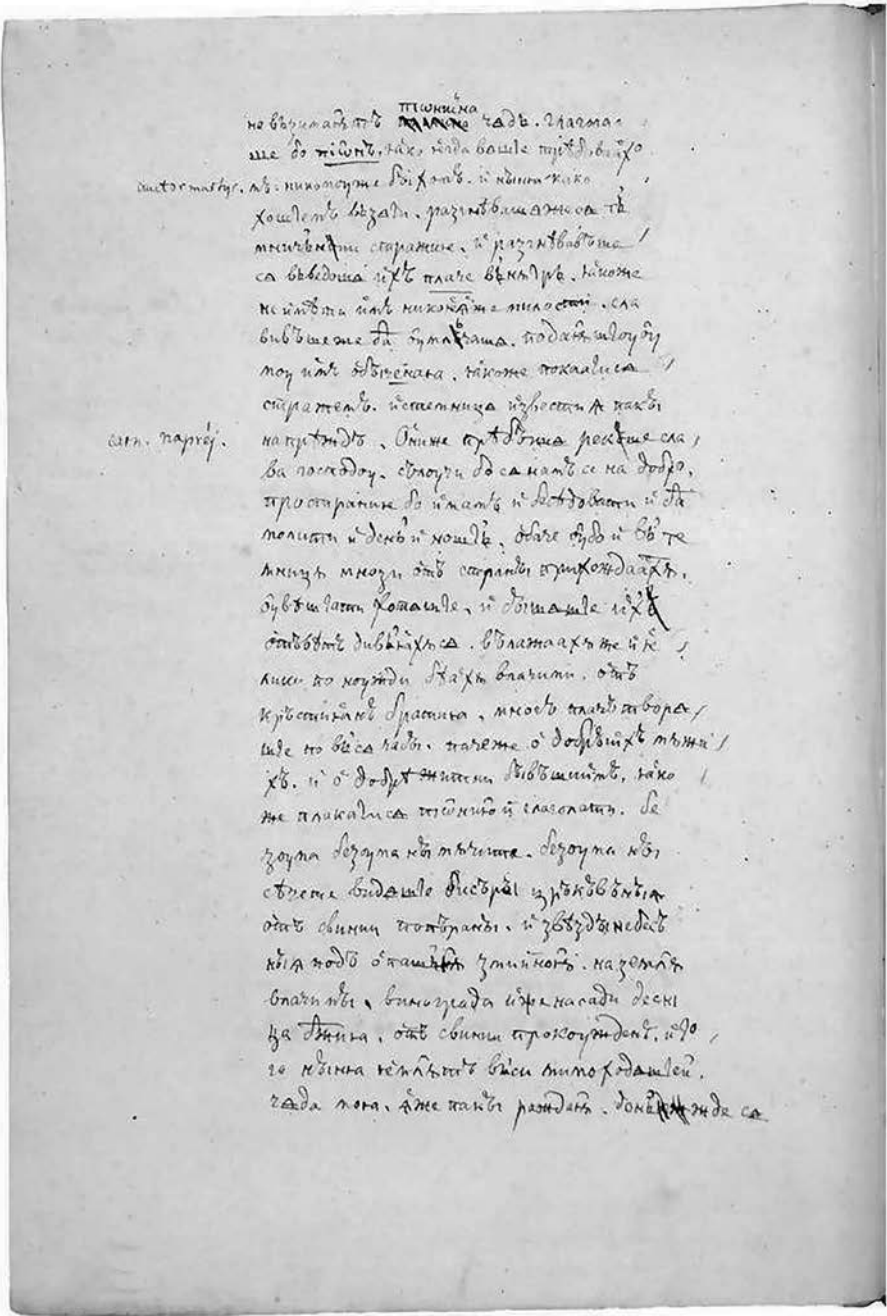
in doživeli naši zaupanja vredni očetje, so nam to povedali v naše dobro. Bogu pripada slava, oblast in poklon. Z večnim Očetom in s Sinom in Svetim duhom, ki nam daje življenje; zdaj, za vedno in na vekov veke. Amen.

20

25

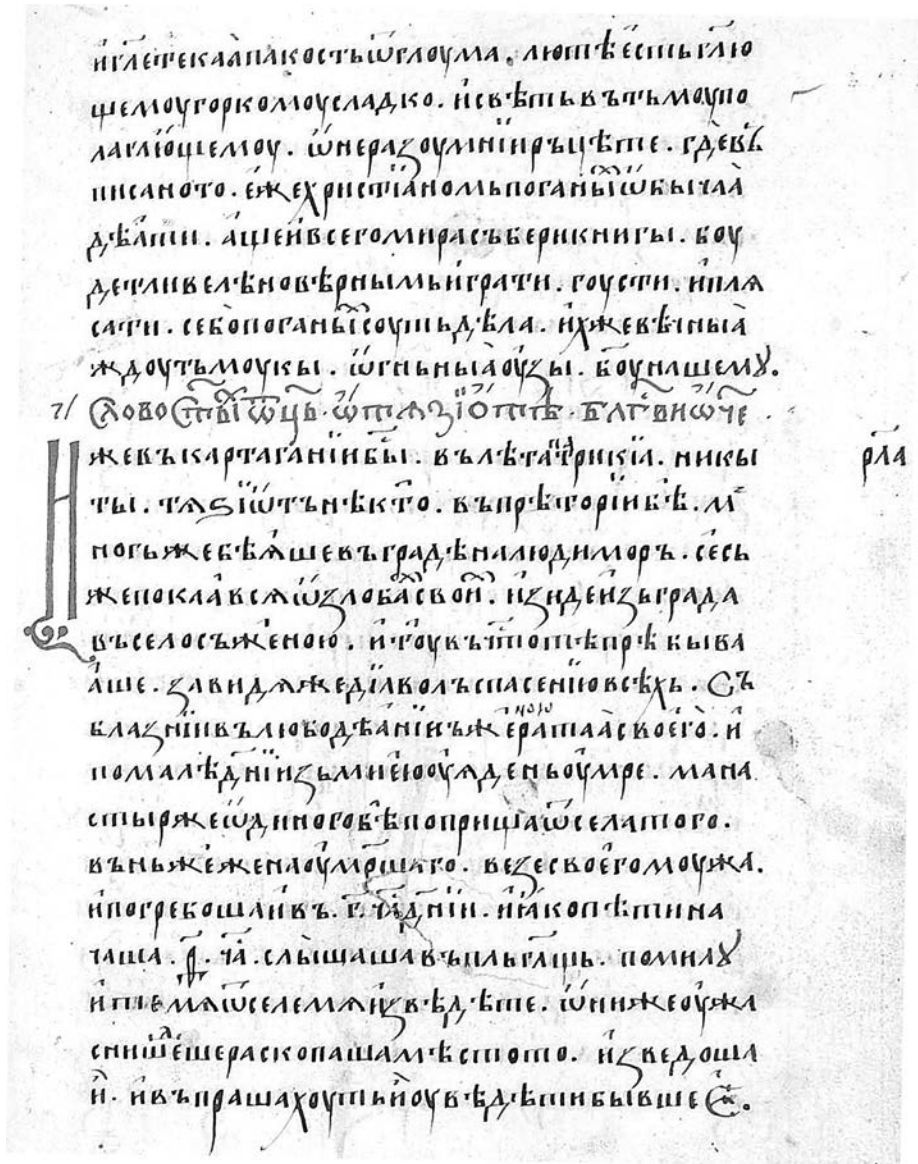


Slika 1: Prva stran besedila *Zgodba o vojščaku* iz *Supraselskega zbornika* (*Supr 169*).



Slika 2: Stran Kopitarjevega prepisa Supraselskega zbornika iz rokopisne zbirke NUK v Ljubljani (Kop 147).





Slika 3: Prva stran besedila Zgodba o vojščaku iz Izmaragda (Izm 200a).

## VIRI IN LITERATURA

## A

- [*Supr*] *Supraseljski kodeks-čti-minej za marec*, starocerkvenoslovanska redakcija, XI. stoletje. Rokopisna zbirka NUK v Ljubljani. Kopitarjeva zbirka slovanskih kodeksov. 118 listov oz. 236 str. NUK: sign. *Cod. Kop. 2. Na spletu*.
- [*Kop*] Kopitarjev prepis celotnega Supraseljskega kodeksa, 1838–1840. Rokopisna zbirka NUK v Ljubljani. Kopitarjeva zbirka slovanskih kodeksov. 599 str. NUK: sign. *Cod. Kop. 1. Na spletu*.
- [*Izm*] кнѣгы ѿзмарагдѣ рекомыѧ съ бгмъ починаѧ блѣви ѿчѣ – Книги измарагдѣ рекомыѧ съ б(о)г(о)мъ починаем бл(а)г(о)с(ло)ви отч(е). Нач. XVI в., 203–05. Главное собрание рукописей библиотеки Троице-Сергиевой Лавры / Ф. 304/1 № 203. 268 st. [Na spletu](#).
- [*Izm*] [Knjige izmaragd“ rekomyja s” b(o)g(o)m” počinaem bl(a)g(o)s(lo)vi otč(e). Nač. XVI v., 203–05. Glavnoe sobranie rukopisej biblioteki Troice-Sergievoj Lavry / F. 304/I № 203. 268 st. [Na spletu](#).]

## B

- [*Mikl*] Fran MIKLOŠIČ, 1851: *Monumenta linguae palaeslovenicae e Codice Suprasliensi*. Vindobonae. G. Braumüller. NUK: sign. 20815 II in 20915 II.
- [*Sev*] Сергей СЕВЕРЬЯНОВ, 1904: Супрасльская рукопись. Том I. *Памятники старославянского языка* 1/II. Санктпетербург. 236 str. Ponatis iz 1956. (Editiones monumentorum slavlicorum veteris dialecti).
- [*Sev*] [Sergey SEVER'JANOV, 1904: Suprasl'skaja rukopis'. Tom I. *Pamjatniki staroslavjanskogo jazyka* 1/II. Sanktpeterburg. 236 str. Ponatis iz 1956 (Editiones monumentorum slavlicorum veteris dialecti).]
- Herausgegeben vom Seminar für slavische Philologie der Universität Graz. Vol. 1. Graz: Akademischen druck- u. Verlagsanstalt. 1–272 (1. knjiga) in 272–570 (2. knjiga).
- [*Blg*] супрасльски или ретков сборник в два тома. Йордан Заимов (увод и коментар на старобългарския текст), Марио Капалдо (подбор и коментар на гръцкия текст). София: Издателство на Българската академия на науките. 1982 in 1983. 564 str. (1. knjiga), 602 str. (2. knjiga).
- [*Blg*] supras"lski ili retkov sbornik v dva toma. Jordan Zaimov (uvod i komentar na starob"lgarskija tekst), Mario Capaldo (podbor i komentar na gr"ckija tekst). Sofija: Izdatelstvo na B"lgarskata akademija na naukite. 1982 in 1983. 564 str. (1. knjiga), 602 str. (2. knjiga).]

## C

- Vanda BABIČ, 2011a: Cerkvenoslovanska ostalina na Slovenskem – zgodbe, kraji in osebnosti ljubljanskega dela *Supraseljskega zbornika* (prvi del besedil – do Mučenja sv. Sabina). *Slavistična revija* 59/2. 161–78.
- Vanda BABIČ, 2011b: Cerkvenoslovanska ostalina na Slovenskem – Žitja svetnikov v ljubljanskem delu *Supraseljskega zbornika* (drugi del besedil – od *Mučenja sv. Sabina* do konca). *Globinska moč besede: red. prof. dr. Martini Orožen ob 80-letnici*. Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta (Zora, 80). 57–77.



- Vanda BABIČ, 2011c: Grafično-pravopisna predstavitev Supraseljskega zbornika v luči Kopitarjevega prepisa iz 1838–1840. *Philological studies* 1. [Na spletu](#).
- Vanda BABIČ, 2012: Cerkvonoslovska ostalina na Slovenskem: Žitje sv. Gregorija, rimskega papeža iz Supraseljskega zbornika. *Slavistična revija* 60/1. 41–58.
- Vanda BABIČ, 2013: Prva – Miklošičeva – izdaja Supraseljskega zbornika iz leta 1851. *Miklošičeva monografija: ob dvestoletnici rojstva Franca Miklošiča*. Ur. Marko Jesenšek. Ljutomer: Gimnazija Franca Miklošiča. 141–55.
- Phil BOOTH, 2017: *Crisis of Empire: Doctrine and Dissent at the End of Late Antiquity*. University of California Press.
- Vatroslav JAGIĆ, 1910: *Энциклопедія славянської філології*. Санктпетербургъ.
- [Vatroslav JAGIĆ, 1910: *Enciklopedija slavjanskoj filologii*. Sanktpeterburg“.]
- [Karski] Евфимий Ф. КАРСКИЙ, 1979: *Славянская кирилловская палеография*. Москва: Наука.
- [Karski] [Jevfimij F. KARSKIJ, 1979: *Slavjanskaja kirillovskaia paleografija*. Moskva: Nauka.]
- Andrzej KASZLEJ, 1997: *Dzieje Kodeksu supraskiego*. Supraśl: Współczesna Oficyna Supraska.
- [КМЕ I–IV]: *Кирило–Методиевска енциклопедия I–IV*. София: Българска академия на науките, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, Академично издателство „Марин Дринов“, 1985–2003.
- [*Kirilo–Metodievska enciklopedija I–IV*. Sofija: B”lgarska akademija na naukite, Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, Akademično izdatelstvo „Marin Drinov“, 1985–2003.]
- [Lavrov] Пётр А. ЛАВРОВ, 1914: Палеографическое обозрение кирилловского письма. *Энциклопедия славянской филологии*. Ред. И. В. Ягич. Петроград: Типография императорской Академии наук. [Na spletu](#).
- [Lavrov] [Pётr A. LAVROV, 1914: *Paleografičeskoe obozrenie kirillovskogo pis’ma*. *Enciklopedija slavjanskoj filologii*. Red. I. V. Jagič. Petrograd: Tipografija imperatorskoj Akademii nauk. [Na spletu](#).]
- Franz MIKLOSICH, 1862–1865: *Lexicon Palaeslovenico-graeco-latinum*. Vindobonae: Guilelmus Braumueller.
- Vladimir MOŠIN, 1971: *Kopitarjeva zbirka slovanskih rokopisov in Zoisov cirilski fragment iz Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani*. E-izdaja. Ljubljana: NUK. 44–56. [Na spletu](#).
- [ODB]: *The Oxford Dictionary of Byzantium*. I–III. New York: Oxford University Press. 1991.
- [GHR]: Stjepan SENC, 1991: *Grčko hrvatski rječnik*. Zagreb.
- [SJS I–IV]: *Slovník jazyka staroslověnského*. I–IV. Praha 1966–1997 (I – 1966, II – 1973, III – 1982, IV – 1997).
- [SVL I–III]: *Slovenski veliki leksikon*. I–III. Ljubljana 2003–2005 (I – 2003, II – 2004, III – 2005).
- [Uspenski] Борис А. УСПЕНСКИЙ, 1987: *История русского литературного языка (XI–XVII вв.)*. München: Verlag Otto Sagner.
- [Uspenski] [Boris A. USPENSKIJ, 1987: *Istorija russkogo literaturnogo jazyka (XI–XVII vv.)*. München: Verlag Otto Sagner.]

## SUMMARY

*Codex Suprasliensis* is the largest and the most comprehensive Old Church Slavonic Cyrillic manuscript from the 10<sup>th</sup> to the 11<sup>th</sup> centuries. It consists of liturgical readings for the month of March (*menologion*), including lives of saints of the Orthodox Church and a collection of homilies (sermons) for Lent and Easter (*panegyric*). There are 285 pages in total: 37 quartos and 48 texts of which 24 describe lives of saints, 22 are homilies (mostly by John Chrysostom), one is a panegyric, and one a prayer.

*Izmaragd* is an Old Russian moral-educational collection of texts, which appeared in the second half of the 14<sup>th</sup> century, but grew in popularity and was widely disseminated in the 16<sup>th</sup> and 17<sup>th</sup> centuries. It contains almost 100 pieces of writing, mostly translated from Greek, some of which are adapted to reflect the Russian way of life. The content of the collection is varied, dealing predominantly with the problem of Christian morality. The collection includes sermons on Christian virtues and sins (excessive drinking, greed, etc.), on good and bad wives, on childrearing, relations with servants, the burden of slavery, and poverty, as well as teachings that condemn unlawfully obtained wealth, calls to fasting, and continual reminders of the Final Judgment and the nearing end of the world.

Both monuments include a text called “A Tale of a Soldier”—a story about an unfaithful man, who after dying unexpectedly experiences a series of miracles and so returns to the world of the living. In the *Codex Suprasliensis*, it is the thirteenth text in the first—i.e., the Ljubljana part—of the monument. Unfortunately, the *Codex Suprasliensis* lacks some of its parts, which means we only have less than half of the tale, more precisely, only its ending written on two pages. Consequently, the tale as presented to the readers in the article is a translation of both texts: the incomplete text from the 11<sup>th</sup> century and the complete text from *Izmaragd*, a monument from the 16<sup>th</sup> century. The latter is written in the Eastern Slavonic redaction of Church Slavonic, belonging to the period of the Second South Slavonic influence with its typical spelling norms. The modified graphic image was inspired by Greek language.